

СТЕФАН НЕДЕЉКОВИЋ*
Факултет политичких наука
Београд

УДК 330.1(470+571:4)
Прегледни рад
Примљен: 22.04.2014
Одобрен: 17.05.2014

ОДНОСИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И РУСИЈЕ Прагматично или стратешко партнерство?

Сажетак: Два центра моћи у настајању, који ће напослетку вероватно довести до појаве мултиполарног система-Европска унија и Русија, представљају лакмус папир за све промене у контексту еволуције међународног система и распореда моћи у његовој структури. Оно на шта посебно треба обратити пажњу јесте карактер њихових односа, односно прагматично и стратешко у њима. Како бисмо осветлили себи пут, треба поћи од две доминантне дебате приликом испитивања типа односа ЕУ и Русије, односно од расправа вредносног и интересног приступа. Посебну пажњу треба посветити примени тврдњи ових школа на два доминантна нивоа односа две стране - на геостратешку борбу у Европи и енергетску сарадњу, као и на борбу против организованог криминала и тероризма. Посебан елемент ове слагалице представља криза у Украјини, којој се не назире крај, а која заправо сачињава „свето тројство” поменутих области односа ЕУ и Русије.

Кључне речи: Структура, енергетика, Украјина, ЕУ, Русија, прагматичност, стратешко партнерство

Кроз историју међународни систем је доживео многе промене, а зарад приказа различитих стања која су настајала, често се полазило од структуре међународног система и распореда моћи у њој. Под структуром међународног система се подразумева контекст у којима саставне јединице делују, односно, „скуп ограничавајућих услова који индиректно утиче на понашање јединица” (Volc, 1979:77). Структура се састоји

* nedeljkoVIC_stefan@yahoo.com

од: **Начина организације власти** (који је у међународној политици анархија, а у унутрашњој хијерархија) и **расподеле моћи**, а систем, кога са саставним јединицама чини, у зависности од броја полова, може бити **униполаран, биполаран и мултиполаран** (Vols, 1979:80). Све до 1989. године и пада Берлинског зида, међународни систем је био биполаран, са два центра моћи, западно-демократским у Вашингтону, и комунистичким у Москви. Након рушења Берлинског зида и распада СССР-а, до 2001. године, био је присутан униполарни систем, са једним центром моћи, оним у Вашингтону. Униполарни системи су склони пропадању јер државе, да би очувале властиту независност, воде политику равнотеже снага против државе која има премоћ у систему, или се дешава да нека држава чија је моћ у успону изазива моћ водеће државе. Међународни систем и односи након Хладног рата одумиру и на њихово место долазе нови који ублажавају улогу Запада. Систем који је настао након 2000. године се не може подвести ни под један од три помнуту типа јер је по природи **унимултиполарни** (Hantington, 1999:36), односно у њему постоји и даље један снажан центар моћи који одлучујуће утиче на делове структуре, али се појављују и други центри.

Оно што не смемо заобићи приликом анализе измењене структуре међународног система, јесте природа односа Европске уније и Русије, као значајних политичких и економских актера у Европи, али и у свету, тј. морамо дати одговор на питање да ли су односи Европске уније и Русије прагматични или стратешки, јер се ово питање временом показало као лакмус папир за све промене које смо као цивилизација доживели. Под **стратешким партнерством** подразумевају се односи засновани на вредносним принципима, заједничком разумевању и дељењу вредности, виђењу будућности простора у коме стране постоје, уз постојање практичних интереса, док **прагматично партнерство** подразумева искључиву бригу о практичним користима од сарадње и сукоб у оним областима где је то могуће (Jilmaz, 2007:3).

Одговор на постављено питање се може дати ако обратимо пажњу на дебату две доминантне теоријске перспективе - **вредносног и интересног приступа**, које су примењене на областима односа ЕУ и Русије попут геостратешких тежњи и борбе против тероризма и организованог криминала. Међународни систем је децентрализован и анархичан, формиран од стране себичних јединица и да је принцип самопомоћи јединица једини закон који влада. Нема централне власти, а ауторитет се може препознати једино у појединачним изражајима способности јединица, посебно аспекту опстанка. Структура нивелише јединице и делује ограничавајуће и обликујуће, и огледа се или у „социјализацији једи-

ница, која доводи до конформирања чланова групе са вредностима структуре или у њиховом **такмичењу** које генерише поредак у коме јединице подешавају своје односе кроз аутономне одлуке и деловања” (Volc, 1979:77). **Вредносни приступ** инсистира да је ЕУ еволуирала у мешавину наднационалног и међународног управљања, истичући приврженост чланица вредностима и принципима који су постављени као основа односа између њих самих, али и односа према окружењу. Државе чланице у односима са Русијом, мисле „европски”, допуштајући да ЕУ уместо њих води ту политику, а координисана политика, заснована на идејама и вредностима ће утицати на Русију кроз ефекат преливања па ће водити хармонизацији вредности између ЕУ и Русије. **Интересни приступ** показује да је основна покретачка снага држава преживљавање у анархичном међународном систему, и да су вредносни принципи секундарни. Државе чланице ЕУ ће покренути међусобну сарадњу и сарадњу са другим државама само ако је њихова релативна добит већа од добити друге стране и ако постоји заједнички интерес да се достигну одређени циљеви. ЕУ је инструмент најјачих држава, које не желе да се одрекну својих спољних политика, спречавајући кроз ЕУ покушаје осталих чланица да подрију елементе њихових спољних политика.

Више од игре

На основу еволуције међународног система, односе ЕУ и Русије можемо поделити у две фазе - од 1989. године до краја 2000. и од 2001. до данас. Од 1989. до 2001. године, после биполарног, настао је униполарни систем, а ЕУ је као јединица, била под дејством нивелисања нове структуре, која ју је поставила у супериорнији финансијски и политички положај у односу на посусталу Русију, јер „деловање се збива у оквиру постојећег структурисаног контекста који је стратешки селективан, тј. неким је стратегијама склонији него другима. Такви контексти нису попут равних игралишта; они имају стрме контроле које делују у корист одређених играча” (Marš, Stoker 2005:274).

ЕУ се темељи на одређеним вредностима, које су и побројане у Лисабонском уговору, и које је покушала да „извезе” у Русију, инсистирајући да се Русија посматра као земља у транзицији, која мора да изврши реформе и уведе европске вредности тржишне привреде и поштовања људских права, зарад финансијске помоћи и **социјализације** са нормама постојећег „западног” система. Структура униполарног система са својим експонентима САД и ЕУ, је произвела 1994. године потпи-

сивање Споразума о партнерству и сарадњи ЕУ и Русије којим је ЕУ пружила финансијску помоћ Русији, са намером да се Русија интегрише у економски простор Европе, уз могућност учествовања у мировним мисијама ЕУ, борби против тероризма и организованог криминала. Тако најпре долази до приближавања ЕУ и Русије у **борби против тероризма**. У Октобру 2001. године обе стране су потврдиле своју преданост у тој борби, најављујући чврсто партнерство, афирмишући вредности система у којем се налазе, попут демократије, слободе, владавине права. Даље приближавање се одвило на пољу **борбе против организованог криминала**. Од 1998. године, две стране проглашавају своју уједињеност у тој борби, наглашавајући вредности људских права и владавине закона, а кључ свега се налази у Акционом плану ЕУ за сарадњу са Русијом у овој области из 2000. године. Међутим, крајем 2000. године настаје промена међународног система. Тзв. униполарни тренутак, који описује америчко-европску моћ после слома СССР-а, у стварности није био ништа више од тренутка. Русија је ојачала, захваљујући заокупљености САД и ЕУ ратом против тероризма, специјализујући се у одређеним областима, попут енергетике, што се може посматрати као средство које стоји Русији на располагању за опстанак и остварење интереса.

С друге стране, постало је јасно да инсистирање на вредностима нема ефекта, јер ЕУ нема инструменте „тврде” моћи како би утицала на Русију. Униполарни систем је ослабио, што је последица новог распореда моћи у његовој структури, где и ЕУ, чланице ЕУ и Русија имају више способности и могућности за другачије позиционирање него раније управљајући се принципима **такмичења** јединица система. Државе чланице ЕУ не мисле „европски”, већ „национално” и не постоји координисана политика ЕУ према Русији, која би водила хармонизацији између две стране. Појединачне државе чланице користе ЕУ као параван којим остварују партикуларне интересе и оне немају једнак положај у односу на Русију. То се најбоље види у **области енергетике, али и актуелној кризи у Украјини**. Немачка, као један од носилаца ЕУ, који ће 2030. године увозити 90% гаса из Русије, настоји остварити партнерство са Русијом, што се огледа у подршци учешћу руских војника у мировним мисијама ЕУ, и наравно, сарадњи на изградњи гасовода Северни ток, који ће директно допремати гас у Немачку. Русија, с друге стране, користи цену гаса за уцењивање европских држава, желећи да поруши привидно јединство чланица ЕУ и одбијајући да либерализује своје тржиште за европске инвестиције, како би сачувала монопол Газпрома, а ЕУ као целина није приоритет у овој области за Русију, већ билатерални

односи са појединим чланицама, док различити партикуларни интереси рубних чланица, попут Пољске, Чешке и прибалтичких земаља, за разлику од Немачке, нагоне те државе да се удружују у захтевима за колективном политиком ЕУ према Русији, јер саме немају довољно капацитета да се одупру покушају Русије да поврати утицај у источној Европи.

Оно што је ЕУ у периоду непосредно након пада Берлинског зида, покушала да учини са Русијом јесте проналажење једне потпуно нове парадигме односа. Док је дугорочни циљ био успостављање либерално-демократског поретка у Русији као суседу ЕУ, средњорочни циљ је свакако био да се охрабри Русија у поштовању владавине права, што би је начинило поузданим партнером ЕУ. Владавина права је централна у тзв. европском пројекту, а њена слабост у Русији је забрињавала све у ЕУ. Такав тренд развоја односа се наставио до данас, јер Русија селективно спроводи стандарде у области владавине права, нарочито ако говоримо о области крупног капитала, јер то доводи до страха од неизвесне будућности за инвестиције које долазе из ЕУ, као и на страни дипломата, које брину због могућих кршења међународних уговора, људских права, ауторитаризма итд.

Међутим, ни сама ЕУ није била јединствена чак ни у периоду када је Русија била на коленима. Заговорници тзв. скривене интеграције, су желели да успоставе добре билатералне односе између појединих чланица ЕУ и Русије, како би се смањиле могуће тензије и како би се ефикасно спроводили потписани уговори. Међутим, неке чланице, које су тада, као и данас, заговарале чвршћи приступ према Русији, попут Пољске, сматрале су да треба применити стратегију тзв. меког ограничавања Русије и да би потписивање и спровођење таквих уговора, попут оног о градњи Северног тока, превише ојачали Русију и да би то био неки вид издаје европских вредности, односно да Русију треба казнити сваки пут када прекрши неки договор и да јој треба ставити до знања да се не може мерити са ЕУ и то тако да се ЕУ не доведе у директну конфронтацију са Москвом, већ да повремено треба отказати рунде преговора о Споразуму о партнерству и сарадњи или ограничити приступ Русије Г8.

Након 1991. године, владе чланица ЕУ су се већ навикле на слабог суседа на истоку. Москва је можда успела да се на моменте наметне у ситуацијама попут рата на Косову или проширења НАТО-а и ЕУ на исток континента, али Кремљ је у свим тим случајевима био мање-више неуспешан. Руска влада, бачена на колена финансијским потешкоћама, дуговима, нестабилношћу и ратом у Чеченији, једноставно је морала да се поузда у добру вољу ЕУ и њену помоћ у овим ситуацијама. Конфрон-

тација није била опција. Међутим, данас је Москва та која даје импулс развоју односа са ЕУ. Високе цене гаса и нафте су начиниле Русију снажном, мање отвореном за сарадњу и спремном на сукоб. Новац од гаса и нафте је попунио рупе у буџету, донео суфицит и смањио зависност Русије од помоћи ЕУ. Русија је успела да поврати контролу над готово целокупном територијом Федерације-рат у Чеченији је завршен, то подручје је пацификовано, а Путин ужива подршку више од 50% грађана Русије, нарочито након интервенције на Криму. Русија је успела да поврати утицај и у централној Азији. Путин је унео пуно енергије и политичке вештине у изградњу Шангајске сарадње, која би била у будућности противтежа НАТО-у. Кремљ је тај који сада одређује правила игре. Русија блокира успешно сваки покушај да се легализује независност Косова, а у региону Кавказа и централне Азије, Русија је успешно избацила ЕУ из игре, јер она не захтева било какве реформе од тих земаља, већ остваривање економских интереса, што је много примамљивије за земље које немају довољно изграђене демократске системе. Русија данас нуди алтернативу европском приступу-и док ЕУ и даље заговара реформе, постизање консензуса, мултилатералну дипломатију, владавину права, Русија заговара моћ, контролу, економски интерес. Главни циљ политике ЕУ је да своје суседство начини мирним, док Русија жели да прошири своју сферу утицаја и да постигне економску доbit.

Међутим, и поред нарасле снаге Русије, ЕУ ипак представља изазов за Русију у многим питањима. Целокупна економија ЕУ, је око 15 пута већа од руске економије, а чак и поред великог природног богатства, гаса и нафте, руски БДП је једва величине оног у Белгији и Холандији, када се посматрају заједно. ЕУ има три пута више становника од Русије, њена издвајања за војне потребе су седам пута већа него она у Русији, а ЕУ има укупно пет гласова у Савету безбедности, од којих два гласа припадају сталним чланицама Савета безбедности.

Међутим, иако можда ЕУ има више адута у својим рукама, и све предиспозиције да буде много већа сила од Русије, она то не користи. Ако дефинишемо моћ на основу веберовске матрице - да је она способност остваривања циљева без обзира на жеље других, Русија је ту много успешнија. ЕУ је најуспешнија када се 28 чланица договори око неке ствари, али је она успоставила такве односе са Русијом, да они подривају њену способност да постигне консензус између својих чланица. Данас су односи концентрисани само на неколико области и то на оне области у којима Русија држи диригентску палицу и углавном се спроводе билатерално, са појединим чланицама ЕУ.

Циљ Русије је да одржи стабилност економије и друштва уз одржање и повећање међународног угледа, а сама Русија је успоставила нешто што би се могло назвати тзв. селективном демократијом, која је дозволила Путину не само да лажира политички плурализам, већ и да успостави контролу над партијама, невладиним сектором и медијима, а са друге стране, да покаже свету да је Русија и даље суперсила, и то тако што је бирао битке у које ће се Русија упустити, будући да Русија не може добити све битке са Западом. У матрици руске селективне демократије, једино је једна ствар Линколнове демократије, присутна, а то је да је она за народ. Економски раст и безбедност су приоритети, насупрот изградњи либералних институција, представничке демократије и механизма који би осигурали начело по којем демократија није само за народ, него и од народа. Међутим, овај вид демократије је примамљив за велики број политичке и економске елите, и то од оних либералних капиталиста, до оних који припадају носталгичарима за комунизмом. Снага Русије у очима те елите је порасла након победе у рату са чеченским терористима и са могућом дезинтеграцијом Русије. Када су те унутрашње трзавице нестале, Русија се упустила у битке са ЕУ и САД.

Украјина између чекића и наковња

Још један битан аспект односа ЕУ и Русије је свакако криза у Украјини. Процес проширења ЕУ је довео Унију на границе Заједнице независних држава. Такође, увођењем концепта „шире Европе” и Европске политике суседства, ЕУ је успешно продрла у регион који Русија сматра сфером од изутог значаја за своје националне интересе. Док нису постојале расправе о томе да ли би Украјина могла да постане чланица ЕУ, постојао је неки вид разумевања да ближи односи између Украјине и ЕУ неће изазвати реакцију Москве. Међутим, сада је постало јасно да је то била заблуда. Односи између ЕУ и Русије су се погоршали у последње две године, производећи безбедносну несигурност и тензије унутар ЕУ. Све то се одразило и на политичку кризу у Украјини. Жеља Кијева да се што пре интегрише у евроатлантске структуре, као и забринутост Москве, створили су ситуацију у којој је ЕУ прилично умешана у ковитлац односа између Украјине и Русије. Иако су обе стране неколико пута нагласиле да остају трговински партнери без обзира на ову кризу, чињеница да обе стране делују у складу са потпуно супротним циљевима, довешће их до тачке где ће њихове стратегије и методе које

користе, произвести озбиљне последице у њиховим билатералним односима.

За државу која је себе дефинисала европском, од времена стицања независности, Украјина има веома необично фрустрирајућу линију односа са ЕУ. У сржи тих односа лежи различито разумевање европских интеграција. Најватренији заговорници приступања Украјине Унији, виде ЕУ као етнокултуралну творевина, која се заснива на грчко - римској и хришћанској цивилизацији, а Украјину виде као њен природни део. За онај мало прагматичнији спектар заговорника европских интеграција, ЕУ је извор богатства, напретка и тржишних могућности. За скоро све њих, ЕУ је такође и геополитички пројекат, који нуди бекство од Русије. Њима заправо скоро у потпуности измиче срж ЕУ, која је заснована на одређеним вредностима, стандардима и хармонизацији односно европеизацији чланица.

Међутим, у самој ЕУ не постоји чак ни овај идеалистички моме-нат у погледу приступања Украјине Унији. И поред тога, 2009. године је лансирано Европско партнерство које је означило промену курса у размишљању у Унији у односу на Украјину. Овај приступ је додао посебан квалитет Европској политици суседства, која је покренута 2004. године, а која је заправо Украјину ставила у исти пакет са осталим земљама које немају перспективу приступања Унији. Овај нови приступ је омогућио да се са овим земљама потпишу споразуми о придруживању и трговини, који би једног дана можда допринели интеграцији ових земаља у ЕУ. Овакав уговор је потписан са Украјином и то 2014. године, уместо 2013. године, због политичке кризе у тој земљи, и то само економски његов део. Овај уговор заправо не нуди ни чланство у ЕУ нити замену за чланство. Уместо тога, он нуди Украјини одређени степен интеграције са ЕУ, при чему ова земља може да се нада једног дана и чланству, уколико се стекну услови за то. Али, потребно је нагласити да у овом уговору не постоји перпектива чланства у ЕУ, као што постоји у уговорима о стабилизацији и придруживању са земљама Западног Балкана. Међутим, довољно је приметити да је ЕУ у сред украјинске кризе, након заузимања Крима од стране Русије, донекле променила свој курс политике према Украјини и да је пристала да чвршће веже Украјину за себе, па макар и кроз овако магловите формулације у Уговору о придруживању. Уздизање евроазијске царинске уније Русије, Казахстана и Белорусије је допринело промени тог курса. Још од када је покренута 2007. године, ова царинска унија је постала заиста један уређени режим, са правним и извршним механизмима, што је озбиљно заинтересовало ЕУ, која у својој сржи има царинску унију. Овде морамо да застанемо и да

се запитамо: Није ли Јанукович управо због царинске уније у Евроазији, одустао од европских интеграција? Одговор је делимично потврдан. Русија се трудила годинама да докаже властима у Кијеву да је улазак у уговорни однос са ЕУ, штетан за Украјину и да би цена гаса која важи у односима са Русијом, могла нагло да се повећа, што би оптеретило украјинску економију, која дугује око 11 милијарди долара Русији за испоруку гаса. Русија се доста дуго ангажовала, док је барем Јанукович био на власти, да докаже Кијеву да не мора да изврши било какве реформе да би профитирала од царинске уније са Русијом, да не мора реформисати своје правосуђе нити било који сегмент друштва.

Након потписивања економског дела Уговора о придруживању са Украјином, ЕУ је јасно ставила до знања рањивим и новим украјинским властима да морају ипак да испуне три услова, и поред тога што је ЕУ заинтересована за продубљивање односа са Украјином након руске интервенције на Криму, -да морају да усагласе законодавство са међународним стандардима у области изборног права, да се престане са селективном правдом, која је практикована за време Виктора Јануковича и да спроведу реформе које су дефинисане у Уговору. Међутим, иако нове власти себе профилишу као проевропске, морамо приметити да се мало тога променило од тренутка збацивања Јануковича са трона. Мало њих је истински посвећено процесу европских интеграција и заинтересовано је само за формално испуњавање услова. Стога, логично је запитати се: Зашто су нове украјинске власти потписале Уговор са ЕУ? Постоје најмање три одговора на то питање:

1. Потписивањем Уговора, Украјина даје Унији огромну моћ и утицај на прилике у Украјини. Чинећи то, Украјина је потврдила свој европски идентитет, а док придруживање није чланство у ЕУ, ипак постоји могућност да се и то деси једног дана
2. Уговор ће неминовно довести Украјину у позицију хармонизације са правилима ЕУ, ентитета који представља највећи трговински блок на свету
3. Када Уговор ступи на снагу, Русија мора да одустане од даље интервенције у Украјини јер она излази из руске сфере утицаја

Највећа криза у Украјини још од периода распада СССР-а, почела је у виду протеста против планова власти предвођене Виктором Јануковичем, да се Украјина удаљи од блиских односа са ЕУ и да одложи потписивање Уговора о придруживању, а да се приближи Москви и њеним плановима за јачање односа две земље. Криза је заправо само огледало двадесетогодишње слабости украјинског државног система, урушене економије, којом владају олигарси, велике зависности од Русије и пре свега разлика међу грађанима Украјине, односно њеног Истока и њеног

Запада, како језички, тако и религијски и етнички. Након бекства председника Јануковича у фебруару 2014. године и његовог збацивања са власти, Русија је анектирала Крим и лучки град Севастопољ, постављајући своје базе и преузимајући институције на том полуострву тврдећи да штити већинско руско становништво од нових власти у Кијеву.

Када говоримо о Криму и ситуацији на истоку Украјине, требало би да имамо у виду да Запад још увек нема дефинисану политику према овим проблемима. Запад као да је затечен потезима Москве, а све што су до сада урадиле западне земље, није имало ефекта на Русију, односно било је недовољно ефикасно и без резултата. Запад у овом случају може применити неколико стратегија. Најпре, западне земље могу закомпликовати Путинове планове. То је нешто што и Бжежински наглашава као излаз из читаве ситуације, и то не само ове, него целокупне ситуације и проблема које Путин задаје Западу дуже времена. Према овој стратегији, Запад треба дати довољно простора Москви да одлучи о даљим корацима и да сама покуша да избегне конфликт већих размера. НАТО не би требало да одустаје од сарадње са Русијом, иако је то у овом тренутку потпуно извесно, с тим да Запад треба јасно ставити до знања Русији да неће бити пасиван. Оно што остаје западним земљама је да, помогну одржавање избора који су најављени за 25. мај, али и да појачају источне границе НАТО-а, пребацујући своје трупе из централне Европе. Међутим, то не би у многоме решило читаву ситуацију. Украјина ће и даље остати између Запада и Истока, са недефинисаним границама. Фински модел је можда најпримамљивији као решење, односно однос у коме са Русијом гаји пуне економске везе, али да у исто време гаји тесне везе са ЕУ, без укључивања у активности НАТО-а, односно да у неку руку заузме неутралну позицију. Трећа стратегија која би била на столу, јесте она по којој ЕУ преузима активнију улогу у украјинској кризи. То значи да би она требало да новчано помогне Украјину како би се стабилизovala њена економија. Ова стратегија не би изазивала Русију, а потпуно је прихватљива и за САД. Међутим, Русија треба имати на уму да територије које је анектирала, или које планира да анектира, нису нешто што треба узети здраво за готово. Те територије су најсиромашније у том делу Европе, а било би неопходно задржати трупе на њиховим границама веома дуг временски период, што подразумева и огромни трошак за државу.

Међутим, ако говоримо о припајању Крима Русији, морамо се запитати да ли Запад треба да се противи изражавању воље народа. Запад се може противити војној интервенцији и свему ономе што се десило у Украјини, али народ је тај који је изразио вољу да Крим више не буде у

саставу Украјине. Наравно, грешка је направљена на Косову и више нема могућности за повратак на старо. Принцип територијалног интегритета је погажен, а у том случају чак и није било референдума као на Криму. Оно што забрињава јесте чињеница да Русија, односно Путин, нису толико ватрени заговорници принципа самоопредељења, колико принципа остваривања националних интереса. То је оно што и Нина Хрушчов, праунука Никите Хрушчова, који је и предао Крим Украјини педесетих година 20. века, наглашава. Заузимање Крима као и подршка Јануковичу, је само изговор за остваривање дубљих националних интереса Русије. Крим је веома занимљив како због проласка гасовода, тако и због чињенице да око 60% становништва чине Руси. Чини се да Русија настоји да окупи све територије са већински руским становништвом, а да у исто време оствари своје геостратешке и економске интересе, односно ситуацију у Украјини и на ширем подручју бившег СССР-а, можемо назвати стварањем неког вида проширене Руске федерације, која ће се темељити на етничком еклузивитету руског етничког корпуса, а не на више њих као што је то био случај у СССР-у.

С друге стране, скоро две деценије, ЕУ се појачано ослањала на употребу рестриктивних мера у својој спољној политици. ЕУ је показала да је више отворена за могућност употребе санкција ван система УН, као и у сарадњи са другим глобалним актерима, попут САД. Међутим, као стална чланица Света безбедности УН, Русија је блокирала, и највероватније ће то чинити и у будућности, свако настојање да се ово међународно тело искористи за решавање кризе у Украјини, тако да се ЕУ не може надати увођењу глобалних санкција Русији, па је принуђена да користи могућности једностраних рескриктивних мера, пре свега у сарадњи са САД, али и Канадом, Аустралијом и Јапаном. Овде се морају испитати следећи аспекти, како би се разумела ефективност санкција које користи ЕУ:

1. Улога санкција у спољној политици ЕУ
2. Сврха и циљ политике принуде, одвраћања или упозоравања Русије
3. Утицај санкција и трошкови и за ЕУ и за Русију

Санкције су свакако само један од аспеката политике ЕУ према Русији у тренутној кризи у Украјини. Лидери ЕУ су увели такорећи тро-степенни процес наметања санкција Русији. Први корак се састоји од суспензије бројних састанака између ЕУ и Русије, други корак се састоји у забрани путовања кроз територије чланица ЕУ за неке руске државне функционере, као и замрзавање њихових банковних рачуна, док се трећи корак састоји у томе да ЕУ може евентуално употребити и неке

много рестриктивније мере, које укључују широк спектар економских санкција. Поред увођења санкција, ЕУ се у последње време доста ангажовала на дипломатском пољу, и то кроз јавне позиве, састанке, телефонске разговоре, као и у бројних мултилатералним форматима, попут УН, Савета Европе и ОЕБС-а. ЕУ је такође усвојила и одлуке које не потпадају под најрестриктивније мере, попут суспензије учешћа Русије на састанцима Г8 и отказивања бројних уговора о сарадњи. Такође, ЕУ је усвојила и неке веома позитивне мере које се односе на Украјину, попут подршке украјинској економији кроз директна улагања или потписивање економског дела Споразума о придруживању.

Међутим, оно што остаје нејасно јесте улога и циљ политике ЕУ према Русији. У првом кругу санкција према Русији, доминантан је само елемент упозоравања. Рестриктивне мере које су уведене су веома слабе да би принудиле Русију на одређено понашање, а оне су још више поткопане и чињеницом да је само дан после увођења санкција, Русија потписала указ којим се проглашава анексија Крима. Други круг санкција, који је недавно усвојен, попут отказивања самита ЕУ-Русија, осим што има улогу да упозори Русију, за мету има појединце који су блиски председнику Путину, али и даље остаје веома слаб и највероватније неће произвести жељени резултат. Оно што остаје такође проблем на страни ЕУ, јесте и различита позиција чланица ЕУ према тим санкцијама, што утиче на кохерентност ЕУ у односима са Русијом. И док неке чланица сматрају да је циљ санкција повлачење руских трупа и повратак Крима под окриље Украјине, друге, попут западноевропских чланица ЕУ, које су више зависне од руских енергената, него источноевропске, сматрају да је Крим изгубљен и да трећи круг санкција треба бити уведен само ако Русија интервенише отворено у источној Украјини.

Ако говоримо о ефекту санкција, онда морамо приметити да Русија није нимало променила курс своје политике, а њихов ефекат на Путинову владавину је још мање видљив. Оно што може кочити ЕУ у приступу према Русији је и њен правни систем. Наиме, увођење санкција само појединцима, је и раније било предмет разматрања пред Судом правде ЕУ. Суд је у неколико случајева укинуо одлуке Европског савета, и стога је тешко замисливо да ће ЕУ увести драстичне санкције према најважнијим државним званичницима блиским Путину. Такође, Комисија је задужена да испита последице увођења економских санкција Русији. Показало се да би драстично поштравање санкција имало несавремене последице по саму ЕУ. Русија јесте веома зависна од европског тржишта јер око 45% извоза отпада на ЕУ, и око половине буџетских прихода Русије зависи од продаје енергената Унији. На страни ЕУ, тр-

говина са Русијом чини само око 10% укупног трговинског биланса Уније, али са друге стране, зависност од руског гаса је огромна јер укупна количина гаса која се користи у Унији се састоји великим делом од руског гаса, и то око 30%.

Прагматично или стратешко партнерство или представа великих сила?

Више него евидентно је да су односи ЕУ и Русије по својој природи више прагматични него стратешки. Након Хладног рата, дошло је до двоструке промене природе међународног система, и то први пут 1989. године, и други пут, 2000. године. Природа међународног система од 1989. године до 2000. године је била униполарна. Главни индикатори који потврђују оваква кретања су чињеница да је СССР, као један од два центра моћи биполарног система за време Хладног рата, престао да постоји 1991. године, а САД и ЕЗ/ЕУ су наставиле са постојањем. Исто тако, НАТО савез је наставио са својим постојањем и поред распада Варшавског пакта, а Уговором из Мастрихта 1993. године, ЕУ се трансформисала у политичког актера, чиме је ојачан западни центар моћи. САД и ЕУ су постале највећи донатори развојне и хуманитарне помоћи Русији, чији економски сектор доживљава колапс (износ помоћи за период 1996-1999 године је био 2,8 милијарди евра). Морамо поменути и чињеницу да су 1998. године, земље бившег СССР-а на подручју Централне и Источне Европе започеле преговоре о чланству у ЕУ, чиме ЕУ долази на границе Русије.

Међутим, такво стање није трајало дуго. Природа међународног система од 2001. године до 2013. године је унимултиполарна. Главни индикатори, који подупиру ову тезу су чињеница да је Русија финансијски ојачала, што се огледа у дефициту ЕУ у трговини са Русијом од 70 милијарди евра годишње, затим чињеница да су након напада Русије на Грузију 2008. године, Јужна Осетија и Абхазија признате као независне државе од стране Русије, уз само вербално противљење САД и ЕУ. У кризи у Украјини, ЕУ је немоћна, а њене санкције Русији су више симболичне него суштинске, што потврђује чињеница да Русија није променила курс своје политике према Криму и источној Украјини ни после увођења два круга санкција. Русија је такође 2009. године прекинула испоруку гаса Украјини, због чега је већина чланица ЕУ доживела енергетски колапс. Исто тако, САД и земље чланице ЕУ нису спровеле у

дело пројекат ракетног штита на границама бившег СССР-а, након што се Русија снажно успротивила томе.

Ипак, не можемо лишити анализу односа ЕУ и Русије вредносног елемента. Два преовлађујућа типа односа између ЕУ и Русије од краја Хладног рата до данас су односи засновани на вредностима и односи засновани на практичним интересима. У периоду од 1989. године до 2001. године, односи две стране су се темељили на заједничким вредностима. Главни индикатори у вези са тим су да је ЕУ захтевала после распада СССР-а да Русија изврши реформе у области тржишне привреде, поштовања људских права и демократије. У области борбе против тероризма, октобра 2001. године, обе стране су потврдиле да деле вредности демократије, слободе, владавине права, а у области борбе против организованог криминала, кроз Акциони план ЕУ и Русије из 2000. године, две стране су потврдиле посвећеност тој борби засноване на заједничким вредностима људских права и владавине права. За време немачког председавања ЕУ, 1999. године, Заједничком стратегијом за Русију, као главни циљ означена је помоћ да се Русија врати у породицу држава Европе засноване на пријатељству, сарадњи, међусобном разумевању и толеранцији, као и поштовању демократских европских вредности. Стратегијом се такође, омогућава руској војсци да учествује у мисијама ЕУ у свету у оквиру Петерсбершких задатака.

Међутим, у периоду од 2001. године до 2013. године, односи две стране су се темељили на практичним интересима. Председник Русије, Владимир Путин је 2005. године изјавио да Русија не крије да јој приоритет више нису односи са ЕУ као целином већ билатерални односи са појединачним државама чланицама ЕУ. Такође, 80% нафте која се користи у ЕУ, долази из Русије, а 40% потреба за гасом ЕУ подмирује из Русије, а поред тога, процењује се да ће до 2030. године, увоз гаса из Русије у ЕУ износити 70%. Истовремено, Русија је покренула пројекат Евроазијске економске заједнице 2000. године, и најавила је да ће 2015. године бити основана Евроазијска унија, као пандан Европској унији. То је у складу са званичном политиком Русије, која држећи монопол над енергетским сектором, не жели да либерализује своје тржиште за капитал из ЕУ, а ЕУ не жели да либерализује своје тржиште енергената за инвестиције Газпрома.

Као финална теза, намеће се чињеница да се ЕУ и Русија се од 2000. године сукобљавају у већини области. Међутим, сукоб се појављује и унутар ЕУ као амалгаму више држава, и то тако да након пријема источноевропских земаља, не постоји јединство у ЕУ поводом односа са Русијом, и то тако да бивше републике СССР-а не желе тесну сарадњу

са том земљом, док Немачка, Француска и Холандија то желе. ЕУ није приоритет спољне политике Русије, а односи су углавном од економског значаја. ЕУ је временом схватила да са Русијом има све мање заједничких тема па се успротивила утицају Русије на подручју јужног Кавказа, што се огледа у потписивању споразума о сарадњи ЕУ са земљама тог региона. ЕУ више година настоји да покрене пројекте у области допремања гаса из тих земаља, нарочито Иногате и Трасеца, како би умањила енергетску зависност од Русије. Поред тога, ЕУ захтева од Русије да се енклава Калињинград посматра као самостална економска зона и да Русија промени свој царински систем и систем земљишног власништва, као и да се омогући локалним и регионалним властима у Русији да самостално преговарају са ЕУ, што није дало резултата, а чак и тврдња о прагматичности односа ЕУ и Русије ће можда за коју годину пасти у воду и навести нас да се запитамо следеће: Није ли на помолу нови Хладни рат?

Литература:

1. Alieva, Leila (2006): *EU and the South Caucasus*, CAP Discussion Paper December, Centrum für angewandte Politikforschung, Muenchen, http://www.cap.lmu.de/download/2006/2006_Alieva.pdf/ (Pristupljeno 3.4.2013.)
2. Andrei Zagorski (2010): *EU Policies Towards Russia, Ukraine, Moldova and Belarus*, Geneva Centre for Security Policy, Geneva
3. Buzan, B.; Hansen, L. (2009): *The evolution of international security studies*, Cambridge
4. Buzan, B. (2007): *People, States and Fear: An agenda for international security studies in the post-Cold War era*, ECPR Press, Colchester
5. Council of the European Union (2002): *Joint Declaration on further practical steps in developing political dialogue and cooperation on crisis management and security matters*,
6. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70903.pdf (Pristupljeno 5.5.2013.)
7. Council of the European Union (2003): *Joint Statement, EU-Russia Summit*,
8. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/75969.pdf (Pristupljeno 5.5.2013.)
9. Council of the European Union (2005): *15th EU-Russia Summit. Road Maps*, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/84815.pdf (Pristupljeno 5.5.2013.)
10. Council of the European Union (2009): *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit*, 8435/09,
11. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf (Pristupljeno 5.5.2013.)

12. Dembinski, Matthias/Hans-Joachim Schmidt/Bruno Schoch/Hans-Joachim Spanger (2008): *After the Caucasian War: Engaging, not Containing Russia*, PRIF Reports, <http://www.hsfk.de/fileadmin/downloads/prif86.pdf> (Pristupljeno 7.5.2013.)
13. Dmitri Trenin (2005): *Russia, the EU and the common neighbourhood*, Center for european reform, http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/essay_russia_trenin_sept05-2151.pdf (Pristupljeno 7.5.2013.)
14. Dmitri Trenin (2007): *Russia Redefines Itself and Its Relations with the West*, Carnegie Endowment, <http://carnegieendowment.org/2007/03/01/russia-redefines-itself-and-its-relations-with-west/3lz> (Pristupljeno 10.5.2013.)
15. Dov Lynch (2004): *Russia's Strategic Partnership with Europe*, MIT Press, http://www.bupedu.com/lms/admin/uploded_article/eA.753.pdf (Pristupljeno 11.4.2013.)
16. Emerson, Michael (2005): *EU-Russia –Four Common Spaces and the Proliferation of the Fuzzy*, CEPS, <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=7db6de7dd6f74fd7b33bcae3032d4c1d> (Pristupljeno 18.4.2013.)
17. Howorth, Y. (2010): *The EU as a Global Actor: Grand Strategy for aGlobal Grand Bargain?*, UACES, Journal of common market studies, Volume 48. Number 3. str. 455–474, <http://www.pols.boun.edu.tr/uploads/files/1131.pdf> (Pristupljeno 1.5.2013.)
18. Moxon-Browne, E. (2008): *The European Union as a global actor in post-conflict societies: The case of Macedonia*, http://euce.dal.ca/Files/Moxon-Browne_paper_May_2008.pdf, http://euce.dal.ca/Files/Moxon-Browne_paper_May_2008.pdf (Pristupljeno 1.5.2013.)
19. Huntington, S. (1999): *The Lonely Superpower*, Foreign Affairs, p. 35-49.
20. Gomart, Thomas; Kuchins, Andrew (2010): *EU-Russia Relations: Toward a Way Out of Depression*”, CSIS, http://www.ifri.org/files/Russie/Gomart_EU_Russia.pdf (Pristupljeno 22.4.2013.)
21. Iris Kempe, Hanna Smith (2006): *A Decade of Partnership and Cooperation in Russia-EU relations*, Center for applied research policy, http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_21461_21462_2.pdf (Pristupljeno 1.5.2013.)
22. Jack Mendelsohn, (2007): *European Missile Defense: Strategic Imperative or Politics as Usual?*, Arms Control Association, <http://www.questia.com/library/1P3-1378723821/european-missile-defense-strategic-imperative-or> (Pristupljeno 7.5.2013.)
23. James Hughes (2006): *EU raltions with Russia: Partnership or asymmetric interdependency?*, LSE, <http://eprints.lse.ac.uk/651/1/Hughes.EU-Russia.2006.pdf> (Pristupljeno 18.5.2013.)
24. Janjević, M. (2007): *Spoljna politika Evropske unije*, Filip Višnjić, Beograd
25. Karen Elizabeth Smith (1997): *The use of political conditionality in the EU's relations with third countries: How effective?*, ESCA

26. Leonard, Mark; Popescu, Nicu (2007): *A Power Audit of EU-Russia Relations*, European Council on Foreign Relations, London
27. http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/RESSpecNet/91773/ipublicationdocument_singledocument/9BDAE328-1B65-406A-8B40-863985F9690A/en/Power_Audit_EU_Russia_1107.pdf (Pristupljeno 18.5.2013.)
28. Longhurst, K.; Zaborowski, M. (2005): *Old Europe, New Europe and the Transatlantic Security Agenda*, Routledge, London, New York
29. Milosavljević, S; Radosavljević, I (2006): *Osnovi metodologije političkih nauka*, Službeni glasnik, Beograd
30. NATO (1991): *The Alliance's New Strategic Concept*, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>, (Pristupljeno 1.5.2013.)
31. 18. Prozorov, Sergei (2013): *Understanding conflict between russia and the eu: the limits of integration*, Lavoisier S.A.S
32. Sabine Fischer (2012): *The European Union and the Insiders/Outsiders of Europe: Russia and the Post-Soviet Space*, European Union Institute for Security Studies, <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/18430> (Pristupljeno 9.5.2013.)
33. Schuete, Rolf (2009): *E.U. - Russia Relations: Interests and Value — A European Perspective*, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/files/cp54.schuette.final.pdf> (Pristupljeno 4.5.2013.)
34. Steven Hildreth, Carl Ek (2009): *Long-range Ballistic Missile Defense in Europe*, Congressional Research Center, <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL34051.pdf> (Pristupljeno 2.5.2013.)
35. Stojanović, R. (1998): *Spoljna politika Evropske unije, Dosije*, Beograd
36. Waltz, K. (1979): *Theory of international politics*, Addison-Wesley, <http://www.polsci.wvu.edu/faculty/hauser/PS362/WaltzTheoryInternationalPolitics5and6.pdf> (Pristupljeno 8.5.2013.)

RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND RUSSIA

Summary: This article is analysing the very core of the contemporary EU-Russia relations. This essay highlights some fundamental principles which, combined together, are essential for the EU-Russia relations. The analysis goes from the structuralist approach in international relations, considering the two essential dimensions and outcomes of this approach—the possibility of socialization and the possibility of competition between the actors in international relations. The first dimension of EU-Russia relations was present during the 90's, and the second has been present since Putin became the leader of Russia, that is since 1999. The EU was working closely with its partners in the West in socialization of Russia and bringing Russia to the rules of the Western civilization. It gave Russia about 2 billion dollars, demanding that Russia implement huge reforms. Russia was on its knees at that time. But, the rules then changed. Russia began to exploit its natural resources, especially gas and

oil, and it became the first trade partner of EU. Now EU became dependent on Russia, and Russia used this chance very well. The value approach in their relations stopped being essential and at that moment we had a new dimension of those relations—the interest dimension. In order to give the answer to our question, that is, whether the EU-Russia relations are pragmatic or strategic, we start our analysis in the second part of this work, by going through occasional clashes between EU and Russia. From 2000 to the present day, we have the strategic dimension of their relations and the main focus of this part of the analysis is on the disputes regarding energetics and the crisis in Ukraine. These two spheres of interest are essential because the member-states of EU have different approaches and opinions towards Russia. Those countries that are closer to Russia, especially the countries in Central and Eastern Europe, don't want to see Russia as the main partner of EU, because of their difficult experience with the Soviet Union. And those countries that are dependent on the Russian gas, especially Germany, the Netherlands and France, do want Russia as their main partner and they don't want to impose some serious sanctions against it regarding the current crisis in Crimea and Eastern Ukraine. This work is analysing the purpose of the present sanctions against Russia and their effect on mutual relations, especially in the light of the absence of unanimity in EU and its partners in the West.

Key words: Structure, energy, Ukraine, EU, Russia, pragmatism, strategic partnership